

A BÁNSÁGBAN

ÍRTA:

OSZTIE ANDOR

Temesvár közönségét különös emlék, felejthetetlen hála kapcsolja a nagy költőhöz. Jókai varázsszava pattantotta életre a magyar színeszetet a régi Bánságban. A nagy mesélő búbajos szava ouvertúrájával nyílt meg negyven év előtt az állandó magyar színház Temesvárott, melynek homlokzatán egykor ez a felírás pompázott: Nyelvében él a nemzet!

A Hunyadiak és Losoncziak hajdan hősi vára, ősidőktől fogva, nemzetiségi különbség nélkül, testvéri egyetértésben áldozott mindenkor a kultúra oltárán. Itt szólalt meg először Herczeg Ferenc fiatal jogász korában szini kritikáival és apró karcolataival, hogy azután az ezerszemű Cézár viharos tapsokkal ünnepelje Ocskay brigadéros szerzőjét. Kiss József balladáival Temesvárról indult útnak az irodalom Parnaszusára, Bérezik Arpád és Csiky Gergely a Bánság fővárosából küldték első színpadi termékeiket a Nemzeti Színházhoz, hogy azután a magyar székes-fővárosban egyedül a magyar színpadnak éljenek. Pesty Frigyes, a jeles történész Temesvárott indította meg a múlt század negyvenes éveiben a legelső bánsági magyar lapot: a „Delejtűt”, amelyért Haynau tábornok később börtönbe záratta. Őt követte új hetilapjával Klapka József, a nagy generális kiváló tollú édesapja, aki hasonló sorsra jutott.

A Bánság mindenkor felfigyelt, ha a magyar kultúra vezéreit, irodalmunk csillagait ünnepelték. Amikor a régi magyarság Jókai ötvenéves írói jubileumára készült, a poliglott Temesvár volt az elsők közt, mely az ünneplők sorába állott. A város törvényhatósága 1893 évi június hó 26-án tartott közgyűlésén Telbisz Károly dr. Temesvár nagynevű polgármestere, lendületes szavakban méltatta Jókai érdemeit és indítványára, egyhangúlag, nagy lelkesedéssel megválasztották a költőt Temesvár díszpolgárává; a gyárkölvárosi nagy ligettől a Coronini-térre vezető kies utcát pedig Jókai-utcának keresztelték el.

Temesvár közönsége ezzel óhajtotta meghálálni és megörökíteni Jókai emlékét. Meghálálni, hogy a költő eljött a Bánság metropolisába az első állandó magyar színiévad megnyitó ünnepére.

Temesvár város törvényhatósága s vele együtt magyar társadalma, negyven év előtt a reneszánsz korát élte. Telbisz Károlyt, Temesvár újjáteremtőjét ez évben választották meg polgármesterré. A főispáni székben Ormos

Zsigmond, Széchényi és Deák Ferenc meghitt barátja, a kiváló kultúremler ült, aki éppen akkor ünnepelte meg tíz éves főispáni jubileumát Jókai jelenlétében. A Magyar Nyelvtérjesztő Egyesület, mely 1881-ben alakult meg, a magyar téli színiévad állandósítása mellett szállott síkra. Blaha Lujza, a nemzet csalóánya ez év tavaszán vendégszerepelt először a városban, hogy a tavasz ébredésével együtt a magyar színészet tavaszát is hirdesse Temesvárott s a német színészet hegemoniáját a magyar vegye át. A város törvényhatósága a Magyar Nyelv és Színgyámolító Egylet felhívására kimondta közgyűlési határozatát, hogy 1885 év október 3-tól kezdve a téli évadban ezentúl csak magyar színészek játszhatnak Temesvárott.

Az első állandó magyar színiévad megnyitó díszelőadására már hetekkel előbb készült Temesvár közönsége, s vele együtt az egész ország sajtója. Országos esemény lett e nap, melyhez még Jókai eljövetele is járult. Negyven év előtt: 1885 év október 2-án, egy verőfényes őszi délutánon érkezett Temesvárra az akkor már hatvan éves költő, aki ez alkalommal három napig időzött a városban. Temesvár közönsége nemzetiségi különbség nélkül, lázasan várta és fogadta a ritka vendéget. Jókai fogadtatása — írja a nap akkori krónikása, — olyan lelkesült és ünnepélyes volt, aminőben eddig csak fejedelmi személyek részesültek városunkban. Temesvár már reggel lobogd diszt öltött. Telbisz Károly polgármester nagy küldöttség élén üdvözölte Jókait a józsefvárosi pályaudvaron. Az ünnepelt vendég díszhintón, a polgármester oldalán a Belvárosba hajtattott, nol a főispánnál szállt meg. Az egész utón nagyszámú közönség állott sorfalat. Az ablakból mosolygó női arcok fogadták és kendőiket lobogtatva, szívélyes „Isten hozott ”-tat intve a nagy költőnek. A villamos lámpák a menetnek a városba érkeztekor mintegy varázsszóra kigyúltak... Valóban spontán fakadt, lelkesült, fejedelmi fogadtatásban részesült a magyar írok királya.

Este a főispán szűkebbkörű vacsorát adott a ritka vendég és kísérete tiszteletére. A fesztelen magyaros hangulatban lefolyt estebéd után a temesvári Filharmonikus Dalegylet, az ország akkor leghíresebb dalárdája, szerenáddal tisztelte meg a költőt. A német dalárda magyar dalai láthatóan megindították a költőt, aki a következő aranyzavakat intézte a dalosokhoz:

— *Lelekem mélyéből üdvözlöm Önöket, mint a filharmóniai egylet tagjait. Egyletük címe azt jelenti, hogy Önök az összhangzatot szeretik. Nagyra becsülöm ezt, mert éppen Temesvárott, hol annyi vallás és nemzetiség van, szükség van az összhangzatra, az összetartásra. Ápolják és fejlesszék Önök továbbra is az összhangzatot egy közös célra: a haza boldogítására.*

A viharos éljenzés csillapultával, mely a lelkesítő szavakat követte, Jókai így folytatta:

— *De ha mégis megtörténnék, hogy a diszharmónia bármily irányban lábrakapni kezdene, úgy azon szép harmóniával, mellyel itt működtek, énekeljék el azt a legszebb dalt, amit Kölcsey írt.*

Leírhatatlan lelkesedés keletkezett erre. A derék német polgárok szemébe könnyek tódultak a lángoló szavakra.

Másnap este: 1885 év október 3-án folyt le a színházban a nagy díszelőadás, melyen lelkesen ünnepelték Jókait, ki a színpaddal szemben levő első emeleti páholyban foglalt helyet. A mikor a függöny először felgördült, a színigazgató tolmácsolásával, így köszönté alkalmi prológiájában a költő Temesvárt, a Bánság gyöngyét:

Hazánknak drága gyöngye, szép Temes!
Az ősi édenkertnek egy darabja,
Mit Isten-kéz tetézve álda meg:
Légy üdvözölt, midőn földedre lépünk.
Isten nem adja paradicsomát
Embernek ingyen. Azt szolgálni kell,
S ha elveszett: újjá teremteni.

Így szol vezető soraiban a nagy jövőndómondó a közönséghez.

Itt e piac hallá Losonczy Istvánt
És kétezer hős társa esküjét!
Itt állt a vártorony, melynek fokán,
A hős Balázs az óriás Kubátnak
Fejét egy kardcsapással porba sujtá;
Itt küzdött a vezér a hitszegőkkel,
Utolsó harcot, aki elbukott,
Agyát megvetve hullák halmiból.
S nevét a csillagok közé felírta.

és mikor a másfél százados török hódoltság után a Bánság újra Édenkert lett, a látnoki szellem a sok harc után a legnehezebb hódítást így rajzolja meg:

Még a szívekben alvó érzelem,
Van hátra csak, mit meghódítani kell. —
Oh e hódítás a legnehezebb!
Ezt meg nem adja a vitézi kard,
Nem törvények parancsa, hatalom:
A lelket csak lélek hódítja meg.
Tüzet mindenki gyújthat egy üszökkel;
De fényt csak égből származott világ ád.
Ez ég világa tette oly dicsővé
Hellaszt, Rómát, minden nagy nemzetet.

Ez a „jel”, melyben győzelem terem,
 E harc az, mely győz, de nem igaz,
 Meg nyer, de nem ver, s amidőn vesz: ád;
 Rokonszenvet vesz: — rokonszenvet ád.
 S amellyel egymáshoz fűz népeket:
 Nem lánc, nem rabszj, hanem érzelem,
 Mely összeköt és soha nem szakad . . .

Amikor a prolog elhangzott, a közönség felállt és Jókai páholya felé fordulva, kendőket lobogtatva, percekig tartó ovációkban részesítette a könnyekig megindult költőt. Jókai ezután fölment a színpadra, ahol megköszönte az ünneplést. A polgárok küldöttsége fogadta a nyílt színpadon és Nagy László városi tanácsnok a közönség nevében megköszönte szíves megjelenését s hatalmas babérkoszorút nyújtott át a költőnek.

Jókai meghatottan fogadta a koszorút, mely — úgymond — a hazát illeti, ő a haza oltárára is teszi. Előadás után nagyszámú előkelő közönség gyűlt egybe a Vigadó nagytermében, hol fényes lakomával ünnepelték meg a nap kettős eseményét: Jókai Mór és az állandó magyar színészet bevonulását Temesvárra.

Jókai az ünnepi lakomán mondta el a magyar színészet legfenségesebb dicshimnuszát. A felköszöntők során ugyanis Jókai is felszólalt és hatalmas, akkor országszerte nagy visszhangot keltett beszédet mondott a magyar színészetről: a nemzet napszamosairól, kik — úgymond — elindultak meghódítani a magyar nemzetiség számára az országot. Legelőször is a magyart magát kellett meghódítani, a mélyen alvót, a magát elhagyottat. és minő eszközeik voltak a hódításhoz? Kezükben a vándorbot, fejükben a papiroskorona. De a szívükben lakó láng ragyogóvá tette a papírkoronát, s ahová a vándorbotot letűzték, az ott gyökeret vert és kivirágzott.

A jelenvoltak felálltak és így hallgatták végig a költő grandiózus beszédét, melynek folyamán elmondta, hogy született meg a budapesti Nemzeti Színház, mely éppen annyi havi subvenciót kapott önmegadóztatás útján, mint amennyiben most Temesvár polgársága részesíti az itteni magyar szintárságot.

— E mai nap méltó, hogy feljegyeztessék. Ez diadal napja — folytatta hatalmas beszédét. Mert ha egy vaskezü kormány egy ukázzal elrendeli, hogy felejtse el mindenki anyanyelvét és beszélje helyette a meghódítóét, ez csak azt bizonyítja, hogy még mindig a hódító van alul. De amidőn az olyan nagyon elvádolt magyar nemzet mellett egy olyan kultúrváros, mint Temesvár, azzal demonstrál, hogy maga hívja meg magához a színművészetet, s a ma-

gyar dal, zene számára fényes palotát épít: nem kormány segélyével, hanem saját bőségéből, s azt fényes munificenciával versenyképessé teszi, — ez fölér egy diadallal.

— E diadalért háládatosnak lenni, az egész nemzet háláját leróni, az Önök feladata magyar művésztársulat. Minden taps, mely a színház termében elcsattan, túlhangzik a város határán: minden siker mely itt kivívatik egy bizonyosság arra, hogy itt minden nemzetiség egy és elválaszthatatlan ott, hol műveltségről, közügyről van szó, bármilyen nyelven imádja istenét és hazáját. Soha egy nap se feledkezzenek Önök meg e nagy feladatukról. Aknázzák ki tehetségeiknek minden kincsbányáit: tegyenek félre minden kicsinyeskedést, ami más helyzetben e pályakörben otthonos: az idegent becsüljék meg és tanuljanak tőle; a tapsot ne elbizakodásul, de buzdításul vegyék, még jobbat alkotni. Gondoljanak rá, hogy ha itten győztek, a nemzet Önöket az Olimpra vezeti, ha buktak a tarpeji sziklára.

Leírhatatlan, nagy hatása volt a beszédnek. A fővárosi és vidéki sajtó tudósítói, akik feltűnően nagy számmal voltak képviselve, az illusztris közönséggel és a színtársulat tagjaival együtt lelkesen, percekig ünnepelték a bűbajos szavú költőt. Jókai a lakoma folyamán még egyszer szólalt fel és rövid, szellemes szavakban a temesvári hölgyeket éltette lelkesült ovációk között hálából azért, hogy a város hölgyei oly lelkesen, melegen fogadták.

Másnap délben a főispán Jókai és a vendégek tiszteletére díszebédet adott, melyen a főispán előbb a névnapját ünneplő királyra üritette poharát, majd Jókait éltette, akinek úgymond, megjelenése a legnagyobb fényt kölcsönözte a lefolyt ünnepélynek, ezért az a város évkönyveiben meg lesz örökítve. Jókai erre Ormos főispán érdemeit méltatta. Mintaképpül állította őt az utókornak, mint aki a szellem és a hazaszeretet fegyvereivel lankadatlanul küzdött a haza és a vármegye boldogításán.

Jókai elutazása eleinte vasárnap délelőttre volt tervezve, de a lehetőség határáig meghosszabbította temesvári tartózkodását s így csak harmadnap éjjel utazott vissza Budapestre.

Vasárnap délután a Városligetben találjuk a költőt. gróf Degenfeld tábornok temesvári hadtestparancsnok szépséges neje oldala mellett sétál a nagy mesemondó és hallgatja a tiszteletére rendezett katonazene hangversenyét. A magyar hölgyek nagy tisztelője, aki számos regényében hősnőinek érényeit mindenkor a hála és csodálat glóriájával fonta körül, bizonyára ezúttal is a teremtés koronájáról: a nőkről szolt. Bársonyos, szelíd hangján talán éppen egyik készülő regényéből azt mesélte a szőke grófnénak, hogy — a férfi sorsa a nő.

Vasárnap este még egy lakomát, egy rögtönzött búcsúestélyt rendeztek a költő tiszteletére. A Vigadó első emeleti kis éttermében Jókai ezúttal a bohém világnak hódolt. Az asztal főhelyén Jókai trónolt; tőle jobbra Geröfy Andorné színigazgató neje, balról Erdélyi Marietta a színtársulat jeles primadonnája foglalt helyet. A felkészöntőkben ezúttal sem volt hiány. Dobd László a vármegye jeles tollú főjegyzője a közönség nevében búcsúzott Jókaitól, aki erre mélyen megindulva mondott köszönetet a feledhetetlen szép órákért, amiket itt átélt. A bohém lakoma folyamán hallani kívánták Geröfy direktornét, a társulat primadonnáját is, aki kénytelen volt engedni a közkívátnak. Egy darabig mint afféle „csillagos” népszínmű énekesnő, csak a kendője csücskét gyűrögette, majd ő, ki a színpadon sugára sohasem szorult, most segítség után nézett. S talált is egyet hamarosan lovagias szomszédjában, — Jókaiában — s most aztán persze hogy könnyen ment, s úgy gyöngyözött eperajkáról a szép szd, hogy máskor a legbehízeltőbb nótáival sem aratott viharosabb tapsokat, mint e kedélyes jelenetnél, Temesvár lelkes közönségének rövid éltetésében.

Jókai másik szomszédnője: Erdélyi Marietta a színtársulat ünnepelt szubrettje, a direktorné sikerén felbuzdulva, hirtelen felpattant és Jókait köszöntötte fel: aranykorona helyett azzal csattantotta el mondókáját, hogy homlokon csókolta a bohémek királyát.

A fesztelen hangulat mindinkább emelkedett. De végre ütött a válás fájdalmas órája. Megható volt a búcsúzás, mely most következett. Jókai mindenkivel kezét szorított. A koszorús költő többeket meg is ölelt, meg is csókolta. A búcsú érzékeny pillanatában nem maradt egyetlen szempár sem szárazon. A jeles vendégeket a költővel az élén azután egész kocsisor kísérte a pályaudvarhoz, ahol a vonat indulásáig Jókai lángszellemének sziporkáival, szellemes ötletekkel és mulatságos adomákkal gyönyörködtette a társaságot. Majd helyet foglalt egyik vasúti kocsiában. A csöngettyű hármat kondult és a vonat egetverő éljenzések közt beszaladt az éj sötétjébe . . . A diadalnapok hajdani krónikása e szavakkal zárja sorait: „a szívekbe úgy bevésődött itt Jókai alakja és emléke, hogy generációk fognak elmúlni, míg a lezajlott néhány dra édes mámore szétfoszlik, s mi'g ismét megszokjuk, hogy ő többé nem egészen és kizárólag a mienk.”

Negyven esztendő pergett le azóta az élet rokkáján. A mindenségben egy perc csupán. Az emberi életben hosszú idő. S azóta, csakugyan Jókai a bűbajos szavú nagy mesemondó, nem egyedül csak a mienk. Jókai — már az egész világé.